

МЕТОДОЛОГІЯ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ З КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ТА КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ТЕМАТИКИ

Боровик А. В.

*кандидат юридичних наук, доцент, проректор з наукової роботи
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

За сучасних умов наука (у т.ч. кримінально-правова й кримінологічна) успішно використовує багаторівневу класифікацію методів наукового пізнання, відповідно до якої за ступенем загальності та сферою застосування методи наукового пізнання поділяються на: загально-філософські; загальнонаукові; спеціально-наукові; дисциплінарні та міждисциплінарні (крім того: по-перше, основними методами наукового дослідження є: емпіричні, теоретичні, загальнонаукові; по-друге, залежно від ролі і місця у процесі наукового пізнання розрізняють методи формальні (методи формальної та математичної символічної логіки) і змістовні (методи філософські, загальнонаукові, спеціальнонаукові тощо), а також емпіричні і теоретичні, фундаментальні та прикладні, методи дослідження та методи викладення результатів) [1, с. 32]. Отже, дослідники нашого часу використовують різноманітні методи, принципи і категорії, відбиваючи їх «багатогранність, що простягається від органічної єдності через плюралізм методологічних принципів до еклєктизму» [2, с. 29].

Варто наголосити, що при обранні методології у наукових дослідженнях з кримінально-правової та кримінологічної тематики можуть виникати, як застережує І.М. Жаровська, так звані «методологічні аномалії», які найчастіше викликані: 1) використанням певних загальнонаукових та інших методів дослідження поза межами їх застосовуваності;

2) «оприродничуванням» філософських і специфічних закономірностей праводержавних явищ; 3) соціально беззмістовною абстрактизацією понять про досліджувані праводержавні явища; 4) факторною «зрівнялівкою», тобто визнанням однакової, рівнозначної залежності досліджуваного праводержавного явища від численних різноманітних факторів, які на нього так чи інакше впливають; 5) методологічною «зрівнялівкою», тобто проголошенням рівноцінності усіх методів дослідження, запереченням будь-якої їх субординованості; 6) термінологічною мімікрією, тобто словесним «перевдяганням», зміною назв,

«вивісок» дослідницьких підходів і методів [3]. Переконані, що наведені застереження варто обов'язково брати до уваги кожному досліднику.

Слід також погодитися з В.М. Поповичем у тому, що, з одного боку, кримінальне право, незважаючи на своє центральне місце серед кримінально-правових наук, не може виходити за межі встановленого (ч. 2 ст. 1 КК України) змісту свого предмета, тобто визначення, які суспільно небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили, з іншого боку, кримінологія, зважаючи на широту її методологічного потенціалу, може проникати у різні сфери знань (податкові відносини, банківську справу, зовнішньоекономічну діяльність тощо) та визначати напрями підвищення ефективності протидії злочинності не лише через власне самовдосконалення, а й удосконалення інших галузей знань щодо підвищення їх ефективності у протидії та запобігання злочинності [4, с. 74].

Методологію досліджень проблем кримінального права ґрунтовно представила у своїй праці О.П. Рябчинська, зазначивши, що у кримінальному праві використовується спектр методів, включаючи системний, догматичний, історико-правовий, порівняльно-правовий та ін., та якщо раніше «ядром» усіх принципів уважався діалектичний матеріалізм, то сьогодні альтернативними діалектиці світоглядними парадигмами є феноменологія, герменевтика, аналітична філософія, постмодернізм, системний підхід, соціальний натуралізм (також існують аргументи щодо фактичного панування у кримінальному праві метафізичного та догматичного методів) [5, с. 161]. В іншому випадку Є.М. Вечерова обґрунтовує потенціал спеціально-юридичної методології (правової герменевтики, порівняльно-правового та формально-логічного методів) щодо системно-структурного аналізу кримінального права та кримінального закону [6, с. 167-172]. Про пріоритетність для методологічних проблем кримінально-правової науки історичного методу та його роль у вивченні питань наступності в кримінальному праві розмірковує О.В. Харитонова [7, с. 515-520]. Провідне місце діалектичному методу в кримінальному праві надає В.О. Коновалова, наголошуючи на вузькості вирішення проблем пізнання у дисертаційних дослідженнях і підручниках сучасності [8, с. 62]. Тоді як ядром методології кримінального права у даний момент, на думку В.В. Хилюти, має бути визнана єдність взаємоперетворення діалектики, гносеології та юридичної догматики [9, с. 29].

З точки зору кримінології, як стверджують В.М. Дрьомін та Ю.О. Стрелковська, методологія являє собою вчення про принципи побудови форми та засоби наукового пізнання, а методика – сукупність методів збирання, аналізу та обробки кримінологічної інформації (про злочинність, її причини та умови, особу злочинця, заходи протидії злочинності), при цьому, залежно від того, на виконання яких саме

завдань кримінологічного дослідження спрямовані методи, умовно їх можна розподілити на три великі групи: а) методи системи збирання даних (суцільне обстеження, вибіркове обстеження, монографічне обстеження); б) методи реєстрації одиничних подій (методи збирання даних) (опитування у вигляді анкетування та інтерв'ю, експертного опитування, соціометричне опитування, спостереження, вивчення документів та матеріалів, зокрема контент-аналіз та аналіз кримінальної статистики, тестування, психоаналіз, соціальний експеримент); в) методи обробки та аналізу даних, що отримані (описування та класифікація, типологізація, експериментальний аналіз, статистичний аналіз, генетичний аналіз, моделювання) [10, с. 28-29].

Методологічні принципи, на яких вибудовується кримінологічне дослідження, головним чином, охоплюють: відношення до дійсності як до об'єктивної реальності; необхідність відмінності сутнісних елементів від другорядних (при вивченні об'єктивної дійсності); постійність та змінність елементів (які становлять систему, що вивчається); історичність явищ та процесів, що вивчаються; значення конфліктів у розвитку явища, що вивчається; конкретність, об'єктивність тощо [11, с.80]. Обрання конкретних методів у кримінології, за переконанням О.Л. Тимчука, залежить від вихідної світоглядної позиції вченого та від власне кримінологічної парадигми, в межах якої «рухається» його думка [12, с. 190]. На думку О. Сачко, одним з перспективних напрямів формування та реалізації кримінологічної політики в Україні має стати інформаційно-аналітичне забезпечення спеціалізованої діяльності [13, с. 214], при цьому до спеціальних методів кримінологічних досліджень повинні належати: аналітичне, соціологічне обстеження; статистичний і функціональний аналіз [14].

На міждисциплінарному підході при вивченні організованої злочинності та корупції наголошують Ю.В. Орлов [15, с. 68]. та П.О. Мельник [16, с. 11]. Окремі науковці пропонують комплексні методики кримінологічного аналізу злочинності в Україні, куди, безсумнівно, можна віднести й корупційну злочинність [17].

Щодо методології кримінально-правових і кримінологічних проблем протидії та запобігання корупційним кримінальним правопорушенням у порівняльно-правовому контексті, то проведений нами аналіз відповідних праць останніх років дозволяє стверджувати, що у національних і світових масштабах згадані проблеми досліджувалися вибірково. На даний час можна говорити лише про невелику групу наукових розробок з цього приводу. Ускладнює ситуацію те, що сучасні науковці пропонують різноманітні формати методології порівняльно-правового дослідження корупційних проявів (практик) у кримінально-правовому, кримінологічному та інших вимірах.

Література:

1. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / І. С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. ; за ред. І. С. Добронравової, О. В. Руденко. К. : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с.
2. Булатов М. Про методи філософування. *Філософська думка*. 2004. № 2. С. 15–29.
3. Жаровська І. М. Щодо проблем методології теорії держави і права. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/32101/1/23-138-141.pdf> (дата звернення: 09.11.2021).
4. Попович В. М. Методологічне значення кримінології для розвитку запобіжного потенціалу кримінально-правового циклу наук. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. число 2(15). С. 70–78.
5. Рябчинська О. П. Методологія досліджень проблем кримінального права: постановка проблеми. *Право і безпека*. 2013. № 1 (48). С. 157–163.
6. Вечерова Є. М. Потенціал спеціально-юридичної методології щодо системно-структурного аналізу кримінального права та кримінального закону як різновидів соціального управління. *Право і суспільство*. 2016. № 4. С. 167–173.
7. Харитоновна О. В. Методологія вітчизняної кримінально-правової науки: становлення історичного методу та проблеми наступності. *Держава і право*. 2010. Вип. 50. С. 515–522.
8. Коновалова В. О. Проблеми методології галузевих наук (кримінальне право, кримінально-процесуальне право, криміналістика, судова експертиза). *Право та інновації*. 2015. № 4 (12). С. 58–64.
9. Хилота В. В. Какой быть методологии уголовного права. LEX RUSSICA. Декабрь 2016. № 12 (121). С. 20–31.
10. Дрьомін В. М., Стрелковська Ю. О. Кримінологія : навчально-методичний посібник [для студентів факультету заочного та вечірнього навчання (заочної форми навчання)]. О. : ВМВ, 2013. 100 с.
11. Аванесов Г. А. Теория и методология криминологического прогнозирования. М. : Юрид. лит., 1972. 334 с.
12. Тимчук О. Л. Філософські засади сучасної кримінології: методологічні аспекти. *Вісник Південного регіонального центру Національної Академії правових наук України*. 2016. № 7. С. 185–194.
13. Сачко О. Деякі кримінологічного дослідження професійної діяльності журналістів в Україні. *Актуальні проблеми юриспруденції*. 2017. № 1. С. 212–215.
14. Крижановський Анатолій. Методологічні та методичні засади кримінологічного обслуговування діяльності територіальних органів

Національної поліції. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/44635/2/2018n889_Issue_17_Kryzhanovsky_A-Methodological_and_125-131.pdf (дата звернення: 12.11.2021).

15. Орлов Ю. В. Політико-кримінологічна теорія протидії злочинності: монографія. Харків : Діса плюс, 2016. 656 с.
16. Мельник П. О. Методологія історико-правового аналізу кримінально-правової протидії організованої злочинності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018 № 4. С. 7–11.
17. Методика кримінологічного аналізу злочинності в Україні / [Василевич В. В., Джужа О. М., Кулик О. Г. та ін.] ; за заг. ред О. М. Джужі. К. : КНУВС, 2006. 340 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТА ЯК ДЖЕРЕЛА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Владовська К. П.

*старший викладач кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права*

*Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна*

Лемешова К. Д.

*студентка 2 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна*

У радянському, а згодом і в українському правознавстві тривалий час переважаючою була позиція, згідно з якою судовий прецедент не мав жодного відношення до джерел права.

Попри те, що така точка зору досі є актуальною у сучасній Україні, все частіше постає питання про запозичення судової практики Європейського суду з питань прав людини (далі ЄСПЛ), адже цей крок став би проривом у правовій системі нашої держави в осередку європейських правових стандартів.[2] Аналіз доктринальних позицій в аспекті розгляду Конвенції та практики Суду, як джерела права в Україні,